

VALTAKUNNALLISET TEEMAT EU-OHJELMAKAUDELLE 2021-2027

Valtakunnallinen teema	Erityistavoite 2.2. Ilmastonmuutokseen sopeutumisen, riskien ehkäisemisen ja katastrofivalmiuden ja -palautuvuuden edistäminen (ET 2.4.) Ilmastonmuutokseen sopeutuminen ja hillintätoimet
Välittävän toimielimen yhteyshenkilö(t)	Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskus: Paula Alho, paula.alho@ely-keskus.fi , 0295 037 284
Koordinaatiohankkeen yhteyshenkilö(t)	Olli Voutilainen, olli.voutilainen@luke.fi , 029 532 2402
Ministeriön/ministeriöiden vastuuhenkilö(t)	Ympäristöministeriö: Eeva Alho, eeva.alho@gov.fi , 0295 250 011 Ulla Äänismaa, ulla.aanismaa@gov.fi , 0295 250 428
Toteutusaika	1.11.2021-31.12.2027
Rahoituskehysarvio, julkinen rahoitus (EU+valtio+kunta ja muu julkinen rahoitus)	4,0 milj. euroa

1) Yhteys EU:n strategioihin, Suomen saamiin maakohtaisiin suosituksiin sekä kansallisiin strategioihin

Euroopan vihreän kehityksen ohjelman mukaan EU tavoittelee hiilineutraaliutta vuoteen 2050 mennessä. Ohjelmassa todetaan, että toimia ilmastokestävyyden varmistamiseksi, sietokyvyn kasvattamiseksi sekä ilmastonmuutoksen vaikutusten estämiseksi ja niihin valmistautumiseksi on tehostettava.

Osana vihreän kehityksen ohjelmaa Euroopan komissio julkaisi helmikuussa 2021 uuden ilmastonmuutokseen sopeutumisstrategian ”Ilmastokestävä Eurooppa”. Strategia vahvistaa ilmastonmuutoksen vaikutuksiin varautumista ja niihin sopeutumista osana ilmastokestävän ja hiilineutraalin Euroopan rakentamista vuoteen 2050 mennessä. Strategia sisältää neljä tavoitetta:

1. Älykkäämpää sopeutumista: tietämyksen lisääminen ja epävarmuuden hallinta,
2. Systemaattisempi sopeutuminen: politiikan kehittäminen kaikilla tasoilla ja aloilla,
3. Nopeampaa sopeutumista kautta linjan,
4. Kansainvälisen ilmastokestävyyden edistäminen.

Osana vihreän kehityksen ohjelmaa neuvosto ja Euroopan parlamentti hyväksyivät kesäkuussa 2021 asetuksen eurooppalaisesta ilmastolaista, jolla asetetaan oikeudellisesti sitova velvoite vähentää EU:n nettokasvihuonekaasupäästöjä vähintään 55 prosentilla vuoden 1990 tasosta vuoteen 2030 mennessä sekä saavuttaa ilmastoneutraalius EU-tasolla vuoteen 2050 mennessä. Ilmastolaki asettaa sitovat tavoitteet ja velvoitteet EU-tasolla myös ilmastonmuutokseen sopeutumisen osalta. Eurooppalainen ilmastolaki velvoittaa jäsenmaat laatimaan, toimeenpanemaan ja seuraamaan kattavia sopeutumispolitiikkoja. Lisäksi laki edellyttää jäsenmailta EU:n sopeutumisstrategian toimeenpanoa kansallisen sopeutumispolitiikan kautta.

Suomen saamissa komission maakohtaisissa suosituksissa kannustetaan toteuttamaan toimia, joilla investointeja keskitetään vihreään siirtymään ja digitaaliseen muutokseen. Ilmastonmuutokseen sopeutumiseen ja hillintään liittyvät innovaatiot voivat olla Suomelle myös globaali kilpailukykytekijä.

Kansallinen ilmastolaki tuli voimaan heinäkuussa 2022. Ilmastolain ohjausvaikutusta vahvistettiin aiemmasta. Jotta hiilineutraalisuus, ilmastonkestävyys ja muut sitovat kansainväliset ja EU-tason ilmastotavoitteet saavutetaan, ilmastolaissa asetetaan kansallisia ilmastotavoitteita,

joihin kuuluu muun muassa tavoite hiilineutraaliudesta vuoteen 2035 mennessä. Toimista ilmastopäästöjen vähentämiseksi tai ilmastomuutokseen sopeutumiseksi määritetään ilmasto- lain nojalla laadittavissa ilmastopolitiikan suunnitelmissa.

Valtioneuvosto hyväksyi kansallisen ilmastomuutokseen sopeutumissuunnitelman 2030 (KISS2030) joulukuussa 2022. Sen toimeenpano käynnistyi keväällä 2023. Suunnitelman päämääränä on, että yhteiskunnan toimijoilla on vahva tahto sopeutua ilmastomuutokseen ja käytössään tehokkaat keinot ja kyky sekä luontoon että yhteiskuntaan kohdistuvien ilmastomuutokseen liittyvien riskien arvioimiseksi, ennaltaehkäisemiseksi ja hallitsemiseksi. Toimenpiteisiin sisältyy muun muassa alueellisten ja paikallisten sopeutumissuunnitelmien laatimisen edistämistä ja ilmastoriskien arvioinnin ja hallinnan sisällyttämistä osaksi jatkuvaa varautumistyötä. Suunnitelmassa asetetaan tavoitteita luonnon monimuotoisuuden ja luontopohjaisten ratkaisujen edistämiseksi osana sopeutumistyötä. Suunnitelman toimeenpanoa eri hallinnonaloilla tarkentavat hallinnonalakohtaiset sopeutumisen suunnitelmat ja toimintaohjelmat.

Pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelmassa todetaan, että Suomi vaikuttaa ilmastoon ennen kaikkea tehokkailla päästövähennystoimilla, kasvattamalla hiilinieluja ja innovatiivisilla puhtailla ratkaisuilla, joiden käyttö ja vienti syrjäyttävät saastuttaviin energialähteisiin ja raaka-aineisiin perustuvia ratkaisuja sekä Suomessa että muissa maissa. Ilmastomuutoksen vastaisen toimien ja päästövähennystoimien lisäksi edistetään toimia, joilla parannetaan yhteiskunnan kykyä sopeutua ilmastomuutokseen. Hallitusohjelmassa painotetaan luonnon monimuotoisuuden vahvistamisen merkitystä tukemassa ilmastomuutokseen sopeutumista. Hallitus esittää ilmastolaissa kunnille asetetun velvoitteen laatia ilmastosuunnitelma perumista lakimuutoksella.

Ilmasto- ja energiastrategia, keskipitkän aikavälin ilmastosuunnitelma (KAISU) ja maankäyttösektorin ilmastosuunnitelmat laaditaan siten, että ne toteuttamalla Suomi saavuttaa hiilineutraaliuden vuoteen 2035 mennessä ja täyttää kiristyvät EU-velvoitteet. KAISU:n päivitys valmistui vuonna 2022. Siinä määritellään EU:n päästökauppajärjestelmän ulkopuolisen ns. taakanjakosektorin uudet politiikkatoimet. KAISU:n kanssa koordinoitusti valmisteltu kansallinen ilmasto- ja energiastrategia kattaa kaikki kasvihuonekaasupäästölähteet eli lisäksi päästökauppasektorin, maankäyttösektorin ja hiilinielut. Ilmasto- ja energiastrategia sisältää toimia, joilla tavoitellaan erityisesti energiasektorin kestävyttä ja toimintavarmuutta muuttuvassa ilmastossa. Myös KAISU:n toimenpiteillä voi olla välillisiä vaikutuksia ilmastomuutokseen sopeutumiseen.

Ilmastomuutokseen liittyviä hankkeita on rahoitettu ajalla 2021–2023 EU:n elpymisvälineestä (Recovery and Resilience Facility, RRF). Valtakunnallisesta teemasta ei voida rahoittaa samoja hankkeita, mutta teeman on tarkoitus tukea osaltaan RRF-kokonaisuuteen sisältyviä ilmastotavoitteita ja toimenpiteitä.

2) Lisäarvo kansalliseen toimintaan ja yhteistyö alueellisen rakennerahastotoiminnan kanssa

Valtakunnallisella toiminnalla haetaan laajempia maakuntarajat ylittäviä skaalautuvia demonstraatiohankkeita, joissa tunnistetaan kokeilukulttuuri ja uusien toimintamallien esiin tuominen. Valtakunnalliset hankkeet kohdistuvat useamman suuralueen tarpeisiin ja laajimmillaan tähtäävät valtakunnalliseen hyödynnettävyyteen. Valtakunnallisten hankkeiden tuloksena syntyy joko suoraan laajasti hyödynnettäviä tai sovellettavia ja skaalautuvia vihreän siirtymän ratkaisuja. Hakijoita kannustetaan tuottamaan laajaa lisäarvoa sekä jatkohankkeita, joita voi viedä eteenpäin alueellisella rahoituksella tai muiden kansallisten tai kansainvälisten rahoitusväylien kautta

Mikäli hankkeen on mahdollista saada rahoitusta muista rahoituslähteistä (esim. JTF), se ei voi saada rahoitusta valtakunnallisesta teemasta.

3) Toiminnan kohderyhmät

Yritykset, kunnat ja kuntayhtymät, alueelliset toimijat, tutkimuslaitokset, kehitysyritykset, järjestöt ja yhdistykset

4) Toiminnan konkreettinen sisältö ja mahdolliset alateemat; mitä toiminnalla tavoitellaan ja millaisia muutoksia nykytilanteeseen odotetaan

Toiminnan tavoitteena on kehittää ja toteuttaa ilmastonmuutoksen vaikutuksiin ja seurauksiin liittyviä varautumis- ja sopeutumistoimia läpileikkaavana teemana kuluttajien ja yhteisöjen ilmastonmuutokseen sopeutumisen tukeminen. Toiminnalla vahvistetaan alue- ja paikallistason toimijoiden sekä elinkeinojen ja yhdyskuntien kykyä varautua muuttuvan ilmaston vaikutuksiin. EAKR-ohjelma-asiakirjaan on sisällytetty tämän erityistavoitteen alle myös ilmastonmuutoksen hillintään liittyviä tukitoimikoodeja, mm. vähähiiliseen talouteen, ympäristöystävälliseen tuotantoprosessiin ja resurssitehokkuuteen liittyen.

Hankkeiden tulee mahdollisuuksien mukaan vahvistaa ilmastotyön kokonaisuuden synergioita. Syngriat voivat liittyä esimerkiksi yhdyskuntarakenteen ilmastokestävyyteen, ilmastokestävään ruokajärjestelmään, luontopohjaisiin ratkaisuihin, luonnon monimuotoisuuden vahvistamiseen, kulttuuri- ja rakennusperinnön suojeluun tai huoltovarmuuden edistämiseen hajauteilla energiaratkaisuilla.

Vihreään siirtymään kuuluu keskeisesti ei merkittävää haittaa -periaate (Do no significant harm), mikä pitää sisällään, etteivät hankkeet saa aiheuttaa merkittävää haittaa millekään EU:n taksonomia-asetuksessa määritellylle ympäristötavoitteelle. Hankkeiden tulee noudattaa DNSH-periaatetta, siltä osin kuin se on olennainen hankkeessa.

Hankkeet voivat liittyä esimerkiksi seuraaviin teeman osa-alueisiin:

- Ilmastonmuutoksen hillintään ja siihen sopeutumiseen kytkeytyvät valtakunnalliset kokeilukulttuuriin, luontopohjaisiin ratkaisuihin, toimintamallien jalkauttamiseen tai niiden laajaan käyttöönottoon perustuvat hankkeet
- Hankkeet, joissa kehitetään ja skaalataan innovatiivisia menetelmiä, teknologioita luontopohjaisia ratkaisuja tai hyviksi havaittuja toimintamalleja ja edistetään niiden laajaa käyttöönottoa ilmastonmuutokseen sopeutumiseksi, äärimmäisiin ja muuttuviin sää- ja vesioloihin varautumiseksi ja yhteiskuntaan tai luontoon kohdistuvien ilmastoriskien hallitsemiseksi
- Yhdyskuntarakenteen kokonaisvaltaisen ilmastokestävyyden edistäminen sopeutumisen toimilla esimerkiksi hulevedet ja viherrakenne huomioiden sekä ilmastonmuutoksen hillintää tukevat yhdyskuntaratkaisut esimerkiksi liikkumisessa
- Kehitetään työvälineitä alueellisille ja paikallisille toimijoille ilmastonmuutokseen sopeutumiseen ja riskienhallintaan liittyvien suunnittelukäytäntöjen ja -prosessien vahvistamiseksi sekä ilmastoriskien ja niiden vaikutusten ennakointiin ja hallintaan, ml. eri toimialat ja ihmisryhmät
- Tuki ilmastotyön (sopeutuminen ja hillintä) organisoitumiseen ja resursointiin, ml. ilmastotiekarttojen valmistelu, tukiverkostot ja strateginen ja viestinnällinen tuki toimeenpanolle ja tiedonvälitykselliset hankkeet vihreän siirtymän kokonaisvaltaisuuden, ristiinkytkentöjen ja monihyötyisyyden tunnistamiseksi (ilmastonmuutos, päästöt, luontokato)

- Tuetaan kansallisten, alueiden ja kuntien ilmastonmuutokseen sopeutumista ja hillintää edistävien strategioiden laatimiseen ja toimeenpanoon liittyvien hyvien käytäntöjen tunnistamista ja levittämistä.

5) Yhteistyö, kumppanuudet, yhteiskehittäminen; mitä toimijoita mukana suunnittelussa ja toteutuksessa, missä rooleissa; millä tavoin osallistettu kohderyhmää

Haettavien hankkeiden tulee lähtökohtaisesti olla useampien toimijoiden yhteistyöhankkeita sekä useamman maakunnan alueella toteutettavia. Jo suunnitteluvaiheessa tulee huomioida yhteiskehittäminen sekä kohderyhmät.

Ympäristöministeriön vastuulla oleville energiatehokkuus-, ilmastonmuutos- ja kiertotalousteemoille on perustettu yksi yhteinen koordinaatiohanke, jonka tehtävänä on vahvistaa toiminnan vaikuttavuutta ja tuloksellisuutta fasilitoimalla kunkin teeman hankkeiden keskinäistä ja teemojen välistä yhteistyötä sekä aktivoida ja verkottaa hakijoita. Koordinaatiohankkeen tarkoitus on myös koota yhteen samassa teemassa toimivat valtakunnalliset ja alueelliset rakennerahastohankkeet ja muut keskeiset hankkeet. Hanke vastaa laajasta sisäisestä ja ulkoisesta valtakunnallisen toiminnan tiedottamisesta ja viestinnästä sekä teemaa koskevien parhaiden käytäntöjen kokoamisesta ja levittämisestä.

6) Tulosten mittaaminen ja käytettävät indikaattorit

Tulokset mitataan ja indikaattoritiedot toimitetaan välittävän viranomaisen ohjeistuksen mukaisesti noudattaen kansallista rakennerahasto-ohjelmaa ja sen vaatimuksia tulosten ja indikaattoreiden mittaamisesta ja toimittamisesta, erityistavoitteen: Ilmastonmuutokseen sopeutumisen, riskien ehkäisemisen ja katastrofivalmiuden ja -palautuvuuden edistäminen (ET 2.4) mukaisesti.

Valtakunnallisesta teemasta rahoitettaville hankkeille voidaan lisäksi määrittää oma teemakohtainen tulosten mittaamisen ja seurannan toimintatapa (esim. erillisselvitys).

7) Toiminnan jatkuminen teemaan kuuluvien hankkeiden päättymisen jälkeen

Hakija esittää jo hakemusvaiheessa suunnitelman hankkeen toteutuksesta ja sen jatkumisesta hankkeen päättymisen jälkeen. Välittävä viranomainen arvioi osaltaan hankkeen menettelyjä päättymisen jälkeen.

Tavoitteena on, että hankkeiden myötä Suomeen syntyy uusia ilmastonmuutokseen sopeutumiseen ja ilmastonmuutoksen hillintään liittyviä toimintamalleja ja hyviä käytäntöjä, joilla lisätään yhteiskunnan valmiutta ja sopeutumiskykyä varautua sää- ja ilmastoriskeihin ja vastataan ilmastokestävyuden, hiilineutraaliuden ja vihreän siirtymän haasteisiin ja joita voidaan hyödyntää myös hankkeiden päättymisen jälkeen.

8) Viestintäsuunnitelma

Hankkeen toteuttajat ottavat jo hakemusvaiheessa kantaa viestintään, laativat viestintäsuunnitelman ja raportoivat tarvittaessa viestinnän toteutuksesta. Välittävä viranomainen osaltaan viestii yhdessä sovitulla tavalla valtakunnallisista teemahankkeista.